

Henri Matisse

Meester en leerling

150 jaar na zijn geboorte is Henri Matisse (1869-1954) alomtegenwoordig. Dit najaar is hij terug van nooit weggeweest in Parijs, waar het Centre Pompidou een groot overzicht van zijn werk toont. Zijn proces, waar hij graag over schreef, wordt nog steeds bestudeerd. Zijn technieken, zoals het knip- en plakwerk aan het einde van zijn carrière, blijven een bron van inspiratie voor een nieuwe generatie.

TEKST: CELINE DE GEEST

Het is moeilijk te geloven, maar Henri Matisse (1869-1954) was ei zo na jurist geworden. Tijdens een revalidatieperiode na een ziekte begon hij echter te schilderen, en hij zou er pas mee stoppen toen zijn lichaam hem opnieuw in de steek liet in zijn laatste levensjaren. Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan, en Matisse kwam op de prop-pen met zijn befaamde collages. Van het prille begin tot het bittere eind: een groot overzicht van het werk van Matisse is dit najaar te zien in het Centre Pompidou. De tentoonstelling viert de 150e verjaardag van een van de grootste vernieuwers binnen de Franse schilderkunst. COLLECT ging op zoek naar de meester en de leerling in Matisse.

Matisse, de leerling

Op 31 december 1869 werd Henri Matisse geboren in het stadje Le Cateau-Cambrésis. In 1891 verliet de jonge graanhandelaarszoon het noorden van Frankrijk om in Parijs rechten te gaan studeren. Nadat hij zich voor de schilderkunst begon te interesseren volgde hij er verschillende opleidingen aan academies of in de ateliers van bekende kunstenaars, zoals Gustave Moreau. Zijn invloeden waren eindeloos, en hij zou nog tal van keren van leermeester veranderen. Op een gegeven moment maakte hij de cirkel rond en startte hij een eigen academie. Rémi Labrusse, professor in de kunstgeschiedenis aan de Université Paris Nanterre en co-auteur van de tentoonstellingscatalogus van het Centre Pompidou, sprak met COLLECT over hoe Matisse tegelijk steeds bleef leren en de leermeester van anderen werd. “Eigenlijk was Matisse wantrouwig over de relatie tussen meester en leerling. Het beste bewijs daarvoor is dat hij Cézanne, de kunstenaar die hij het meeste bewonderde, nooit heeft willen ontmoeten,

hoewel hij daar meermaals de kans toe kreeg dankzij hun gemeenschappelijke vriend en collega-kunstenaar Charles Camoin. En daarvoor nog was dat Gustave Moreau niet de houding van de autoritaire meester aannam, exact de reden dat Matisse zo van zijn tijd in diens atelier had genoten. Het heeft Matisse in elk geval niet belet om het werk van anderen te bewonderen, met name dat van zijn voorgangers. Maar zijn ware, fundamentele meesters, zijn de kunsten uit de islamwereld of de Byzantijnse iconen. Hij zocht naar visuele tradities die hem anders naar visuele creatie deden kijken.”

Een goed voorbeeld daarvan zien we in ‘Les Tapis Rouges’ (1906) dat in Parijs wordt tentoongesteld. In het contrast van verschillende oosterse tapijten en andere textielvormen, elk met hun unieke texturen en patronen, zocht Matisse naar een breuk met mimetische illusies. Met de oosterse kunsten als leidraad ging hij op zoek naar de relatie tussen decoratie en expressie. Dat de Byzantijnse mozaïeken hem inspireerden zien we dan weer terug in het frontale, haast priesterlijke portret van zijn dochter Marguerite (1910). De vereenvoudigde volumes en de afwezigheid van diepte gaan in tegen het intuïtieve perspectief. Maar de uitdrukking en houding van Marguerite eisen de aandacht van de kijker op, onder wiens blik ze tot leven komt. Daarnaast inspireerden ook de Afrikaanse en uiteraard de westerse kunst Matisse, die nooit in een hiërarchie van genres geloofde of een voorliefde voor een bepaalde periode koesterde. Alle richtingen die hij doorheen zijn carrière uitging worden nu samengebracht in de tentoonstelling ‘Matisse, comme un roman’. Meer dan 230 werken werden uitgeleend door onder meer de Matisse-musea in Nice en Cateau-Cambrésis. Een sleutelstuk dat uitzonderlijk het Musée de Grenoble mocht verlaten is ‘Intérieur aux auber-

Henri Matisse, ‘La Blouse rouge’, 1940. Olieverf op doek, 92 × 73 cm. Centre Pompidou, Musée national d’art moderne, Parijs. Don de l’artiste à l’État, 1953. Attribution, 1953. © Succession H. Matisse. © Foto: Centre Pompidou, Mnam-Cci/Georges. Meguerditchian/Dist. Rmn-Gp.

Henri Matisse, 'Les Tapis rouges', 1906. Olieverf op doek, 86 x 116 cm. Musée de Grenoble. © Succession H. Matisse. © Foto: Ville de Grenoble/ Musée de Grenoble- J.L. Lacroix.

gines' (1911). In dit interieur vertrekt Matisse van een stilleven, bij uitstek een westers motief, dat hij omgeeft met decoratieve elementen uit de oosterse traditie.

De leermeester

Was het voor Matisse ook belangrijk om jonge kunstenaars te begeleiden zoals hij zelf begeleid werd door de mentoren van zijn beginperiode? Tussen 1908 en 1911 gaf Matisse immers les aan zijn academie. Volgens Rémi Labrusse moeten we die pedagogische rol relativeren. "Hij nam die rol op tijdens een periode waarin hij zich bedreigd voelde door de evolutie van een aantal van zijn fauvistische vrienden in de richting van het kubisme. Maar diep vanbinnen voelde hij dat die rol niet natuurlijk was voor hem, dat gaf hij zelf toe. Zo kwam het dat de Matisse Academie een kort leven beschoren was, maar ze heeft wel enkele interessante Scandinavische en Amerikaanse studenten voortgebracht."

Als leerkracht heeft Matisse dus slechts in beperkte mate zijn volgelingen beïnvloed, maar

Met de oosterse kunsten als leidraad ging Matisse op zoek naar de relatie tussen decoratie en expressie.

indirect heeft hij natuurlijk wel een zeer opvallende stempel nagelaten op het werk van heel wat kunstenaars. Labrusse: "Tijdens zijn leven bleef de carrière van Matisse vrij uniek. Hij weigerde de rol van groepsleider. Zijn esthetiek, die hij 'decoratief' noemt en die tegelijkertijd zelfkritisch is, behoort alleen hem toe. Maar na zijn dood verklaarden veel kunstenaars, vanuit heel diverse achtergronden, hoeveel ze Matisse verschuldigd waren. Kunstkriticus Jean-Claude Lebensztejn ging in 1975 een aantal van hen interviewen in New York." Het resultaat is een verzameling boeiende gesprekken met Roy Lichtenstein, Paul Sharits, Tom Wesselmann, Carle Andre, Donald Judd, Brice Marden,

Na zijn dood verklaarden veel kunstenaars, vanuit heel diverse achtergronden, hoeveel ze Matisse verschuldigd waren.

Franck Stella en Andy Warhol. De meest 'mattisiaanse' naoorlogse Franse kunstenaar is voor Rémi Labrusse zonder twijfel Simon Hantaï (1922-2008). Het werk van Hantaï kreeg in 2013 eveneens in het Centre Pompidou een grote retrospectieve. Ook Aurélie Verdier, curator bij het Centre Pompidou ziet de invloeden van Matisse steeds weer opduiken: "Al is het werk van Matisse ondertussen een eeuw oud, er spreekt nog steeds een grote picturale kracht uit. Zijn werk bevat formele parameters die vandaag de dag nog steeds prikkelen, die het hedendaagse publiek en de kunstenaars nog steeds aanspreken. En dan heb ik het niet alleen over schilders, maar over kunstenaars in alle vormen, zoals grafisch ontwerpers en designers. De vernieuwingen in de kunst van Matisse in de jaren veertig hebben bijvoorbeeld de kleurrijke, eclectische stijl van de ontwerpers binnen de Memphis-groep beïnvloed. Iemand als Nathalie du Pasquier, stichtend lid van Memphis en ontwerper van meubels, textiel en juwelen, heeft zonder twijfel naar Matisse gekeken."

Open kaart

Het mag een geluk heten dat anderen wel de gave van het onderwijzen bezitten en daarvoor graag teruggrijpen naar het oeuvre van Matisse. Zijn werk lijkt immers een blijvende aantrekkingskracht uit te oefenen op jonge mensen in het algemeen, en jonge kunstenaars in het bijzonder. Een voorbeeld van zijn hedendaagse populariteit zijn de Matisse-workshops die online aangeboden worden door de London Drawing Group. Dit kunstonderwijs-collectief werkte de afgelopen jaren onder meer samen met The British Museum, Tate Galleries en The National Gallery. De workshop 'Henri Matisse Online: Drawing with Scissors' trekt bij elke editie vele duizenden deelnemers van over de hele wereld. Via Facebook meldden al meer dan 800.000 mensen zich aan om een workshop collagetechniek op de wijze van Matisse bij te wonen. In 'Jazz' (1947), een kunstboek met prints van zijn kleurrijke papiercollages, schreef Matisse zelf over het belang van zijn techniek voor de toekomst. Maar waarom leent de kunst van Matisse zich zo goed als lichtend voorbeeld voor creatieve zielen?

Frances Stanfield, kunstenaar en mede-oprichter en docent van de London Drawing Group

heeft een vermoeden: "De collages van Matisse hebben een tijdloos karakter dankzij hun eenvoud. Matisse wou de meest essentiële lijn en de meest essentiële vorm vastleggen en creëerde zo een kunstvorm die niet alleen de tijd overstijgt, maar ook beweegt tussen vele andere vormen zoals beeldende kunst, decoratie, beeldhouwkunst, textiel en wat later het - door Matisse gevormde - grafisch ontwerp zou worden."

"De collages van Matisse hebben daarnaast nu eenmaal hebben iets vreugdevols, iets spontaans", vervolgt Stanfield. "Matisse droomde van "een kunst van evenwicht, van zuiverheid en sereniteit zonder verontrustende of deprimerende onderwerpen", en ik denk dat hij daarin geslaagd is met zijn collagewerk. Het werk stimuleert niet enkel, maar brengt troost in moeilijke tijden. Onze lessen bewijzen dat zowel kunstenaars als niet-kunstenaars willen ont-

Henri Matisse, 'Marguerite au chat noir', 1910. Olieverf op doek, 94 x 64 cm. Centre Pompidou, Musée national d'art moderne, Parijs. © Succession H. Matisse. © Foto: Centre Pompidou, Mnam-Cci/Georges. Meguerditchian/Dist. Rmn-Gp.

Henri Matisse, 'Intérieur aux aubergines', 1911. Tempera met lijm op doek, 212 x 246 cm. Musée de Grenoble. Don de Madame Amélie Matisse et Mademoiselle Marguerite Matisse, 1922. © Succession H. Matisse. © Foto: Ville de Grenoble/Musée de Grenoble-J.L. Lacroix.

snappen in de heldere, eenvoudige, kleurrijke wereld van Matisse.” Een hedendaagse kunstenaar en graficus die voor Frances Stanfield vandaag de geest van Matisse vertolkt is de Britse Sandra Daniel, die experimenteert en speels is in haar creatieproces. “Maar hoe langer je kijkt, hoe meer betekenis en ideeën naar voren komen uit de ogenschijnlijk eenvoudige maar in realiteit complexe uitgesneden vormen.” Dat eenvoud lang niet hetzelfde is als gemakkelijk, benadrukt ook Rémi Labrusse: “Eenvoud van middelen mag je niet gelijkstellen aan gemak. ‘Schijnbaar gemak’, zoals Matisse het formuleerde, kan in de handen van de hedendaagse beeldindustrie een soort valstrik worden die mensen doet geloven dat kunst zonder werk of concentratie wordt geproduceerd.” Dit gezegd zijnde, speelt het gemakkelijk volgware proces van Matisse volgens Labrusse wel een rol in zijn populariteit. “De

De vernieuwingen in de kunst van Matisse in de jaren veertig hebben de kleurrijke, eclectische stijl van de ontwerpers binnen de Memphis-groep beïnvloed.

werken van Matisse spelen open kaart. Het creatieproces is steeds voelbaar in het eindresultaat. Die heldere weergave stimuleert niet enkel het oog, maar ook de geest.”

Nieuw terrein

Zou Matisse zelf geweten hebben hoe invloedrijk hij zou worden? Aurélie Verdier gelooft van wel. “Ik weet zeker dat Matisse een idee had van

Henri Matisse, 'La Tristesse du roi', 1952. Gouache, gesneden, gelijmd en gemonteerd op canvas, 292 x 386 cm. Centre Pompidou, Musée national d'art moderne, Paris. © Succession H. Matisse. © Foto: Centre Pompidou, Mnam-Cci/Philippe. Migeat/Dist. Rmn-Gp.

zijn invloed op de kunst van de toekomst. Dat was geen kwestie van buitenproportioneel zelfvertrouwen, want het was net in zijn momenten van grote twijfel dat hij hierover nadacht. De collages die hij aan het einde van zijn leven maakte werden niet door iedereen gesmaakt of

begrepen, vooral in eigen land was er kritiek. Maar hij wist toen al dat zijn werk een impact zou hebben, en dat was waarom hij erin verder ging. Hij wist dat hij de deur naar een nieuw, experimenteel veld had geopend. En hij had gelijk.”

De marktwaarde van Matisse

xxxxdirecteur MoMaEt quis sam, sum as voles autassim inciam eic to es comnis dolore post estius ma digent xxxxdirecteur MoMaEt quis sam, sum as voles autassim inciam eic to es comnis dolore post estius ma digenturit fugia conest, ipsande porro temodi recabo. Orepti beatem sita sapiendite vellest, quatiatiatum eaque volupid que maionec erumquae volorest venis maioresti as neturis aliqua verume excere ipit lat acepra aut quiant ea parum dolor aborem aspel ipsanis ne none rest anderio odita inia dolora dus el et eum ut et et quo tem. Sa sam volupta turitas rae moluptibere, qui quatur antio. Nam eiur? xxxxdirecteur MoMaEt quis sam, sum as voles autassim inciam eic to es comnis dolore post estius ma digenturit fugia conest, ipsande porro temodi recabo. Orepti beatem sita sapiendite vellest, quatiatiatum eaque volupid que maionec erumquae volorest venis maioresti as neturis aliqua verume excere ipit lat acepra aut quiant ea parum dolor aborem aspel ipsanis ne none rest anderio odita inia dolora dus el et eum ut et et quo tem. Sa sam volupta turitas rae moluptibere, qui quatur antio. Nam eiur? urit fugia conest, ipsande porro temodi recabo. Orepti beatem sita sapiendite vellest, quatiatiatum eaque volupid que maionec erumquae volorest venis maioresti as neturis aliqua verume excere ipit lat acepra aut quiant ea parum dolor aborem aspel ipsanis ne none rest anderio odita inia dolora dus el et eum ut e

BEZOEKEN
'Matisse, comme un roman'
Centre Pompidou
Parijs
www.centrepompidou.fr
21-10 t/m 22-02